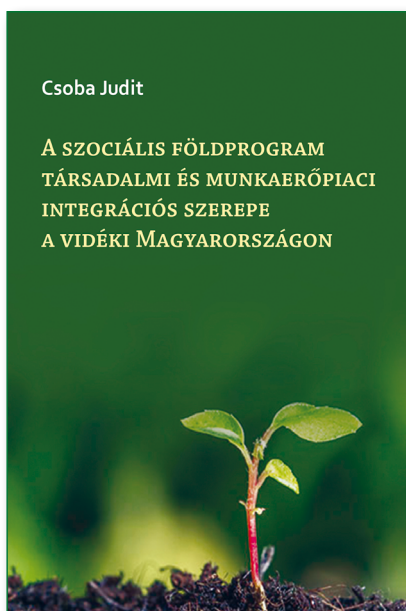

VIRÁG ÁDÁM

AZ ÖNELLÁTÓ GAZDASÁG ÉS A KERTKULTÚRA ÚJJÁÉLESZTÉSÉNEK KÍSÉRLETEI

Csoba Judit: A szociális földprogram társadalmi és munkaerőpiaci integrációs szerepe a vidéki Magyarországon, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen 2017, 191 o.

A könyv a szociális földprogram társadalmi és munkaerőpiaci integrációs lehetőségeit hivatott bemutatni. A program működésének vizsgálatával a szerző az önellátó gazdaság és a kertkultúra újjáélesztésére tett próbálkozásokat járja körül. A kötet a társadalmi és munkaerőpiaci egyenlőtlenségek mérséklésének eszközére helyezi a hangsúlyt, középpontba állítva a szociális földprogram integrációs szerepét. Alátámasztja ezt azzal is, hogy vizsgálatának fókuszába a 2008 utáni időszakot helyezi, amikor is a társadalmi egyenlőtlenségek még inkább felerősödtek, érzekelhetőbbé váltak.

A különböző működési sajátosságok felszínre hozatalával, értékes információkat szerezhetünk a szociális földprogram elmúlt 25 évének fejlődési szakaszairól,

emellett a megvalósítás során közreműködő szakértők gyakorlati tapasztalataiba is betekintést nyerhetünk. Megismerhetjük a permanensen változó különböző szakpolitikai prioritások – intézményi, jogi, gazdasági, politikai – hatásainak szociális földprogramra gyakorolt rendszerszintű működési sajátosságait. A kutatott téma jelentőségét, a szociális földprogram létjogosultságát, a magyarországi – vidéki, városi és fővárosi – egyenlőtlenségek folytonos, szünni nem akaró területi különbözőségei is alátámasztják. A vidéki lokális közösségeket célzó modellek fejlesztését és vizsgálatát megalapozó terület reflektál a társadalmi és munkaerőpiaci integrációs lehetőségekre, mint a területi egyenlőtlenségek kezelésének egyik hatékony eszközére.

A kötet létrejöttéhez a Horizont2020 InnoSI¹ projekt járult hozzá 2014-2017 között. A támogatás – tíz európai ország részvételével – olyan kutatás megvalósítását tette lehetővé, mely által egy innovatív aktív foglalkoztatáspolitikai eszköz működési sajátosságainak vizsgálata történetelt meg. A kötet szerzőjének – a projekt keretében vállalt jóléti paradigmaváltást szolgáló, jóléti szolgáltatások megújítását célzó – kutatási programban alkalma volt a szociális földprogram mélyreható vizsgálatára.

A szerző korábbi kutatásai, publikációi a társadalmi és munkaerőpiaci integráció kérdéskörével, az aktív munkaerőpiaci eszközök vizsgálatával és a vidéki közösségekben élő, peremhelyzetű társadalmi csoportok integrációjával álltak kapcsolatban. Ezen kutatási területen lévő tapasztalatai, korábbi munkássága, kutatási eredményei teremtették meg a területen való jártasságát, ezáltal mélyrehatóbb vizsgálat megvalósításának alapját.

Csoba Judit arra vállalkozott, hogy megvizsgálja az innováció és a társadalmi befektetés jegyei mennyire érvényesülnek a szociális földprogram által napjainkban megvalósuló projektekben, az innovációt elősegítő vagy fékező lokális és nemzeti szintű rendszerekben. A kutatáshoz az Eversi dimenziók (Evers – Brandsen 2016) öt területének vezérfonalát használja. A területek a társadalmi integráció elterjedésének és szakpolitikai alkalmazásának lehetőségeire reflektálnak. A dimenziók érintik a szolgáltatások célcsoporthoz való eljutásának mechanizmusát, a szabályozás jogszabályi keretekben megvalósuló innovációs lehetőségeit, az irányítás területén megvalósítható változásokat, a megvalósítás és a finanszírozás innovációját, valamint a jóléti rendszerek területén belül a helyi szereplőkkel kapcsolatos innovációs megközelítéseket (Evers – Brandsen 2016).

A szerző kutatását megelőzően – a szociális földprogram területén – főként a rendszerváltás utáni időszakra kiterjedő empirikus vizsgálatok készültek. A rendszerváltást követő hazai tudományos elemzések úttörőjeként definiálható – a szociális földprogram hatékonyságának vizsgálatára kísérletet tevő – kutatás (Szoboszlai 1999) egy nagyobb volumenű, 31 települést érintő vizsgálat, mely a Népjóléti Minisztérium Intézményi és Szociális Szolgáltatási Főosztályának megbízásából valósulhatott meg. Az elemzés leíró jelleggel ismerteti a szociális földprogramban résztvevő kedvezményezett családok, különböző dimenziók szerint történő elemzését, a roma/nem roma származás összehasonlító vezérfonala mentén. A szociális földprogram működtetőiről, a használt földterületek nagyságáról, a különböző támogatási forrásokról és a program hatékonyságáról kaphatunk leíró jellegű információkat.

A további kutatások főként a mezőgazdasági foglalkoztatásra, a közfoglalkoztatásra és a szociális szövetkezetek működésére terjedt ki, érintve bár a szociális földprogram működését, a fő kutatási irányok meghatározója továbbra is a foglalkoztatási kérdések köré szerveződtek. A 2010 utáni elemzések már az európai uniós források szegénység csökkentésére gyakorolt hatásai mellett, a közfoglal-

¹ Innovative Social Investment: Strengthening communities in Europe

koztaás (Serafin 2015, Várad 2015) piactorzító és függőségi viszonyait elemző kérdéskörével is kiegészültek. A szociális földprogramot megvalósítók jó gyakorlatainak ismertetése (Rácz 2013) mellett, a kisvárosi szociális földprogram közsféra által működtetett innovációját vizsgáló, helyi hatalmi elitek motivációját és érdekeit elemző (Csurgó-Kovách 2018) vizsgálatok eredményei is megjelentek. Az eddigi kutatásokat az jellemzi, hogy egy-egy diszfunkció vagy tipikus működési sajátosság bemutatását vizsgálva próbálja feltárni a szociális földprogram működési mechanizmusát. Az utóbbi évek kutatási irányzatai – ahogyan jelen kötet is – az innovációra és a társadalmi integrációra helyezik a vizsgálatok fókuszát.

A kötet első fejezete az elméleti kereteken belül bemutatja a társadalmi innováció, társadalmi befektetés és a szociális földprogram fő karaktervonásait. A szerző összességében tagolt, strukturált, áttekinthető elemzést közölt. Az említette fejezetben világosan lehatárolja a kutatást és részletezi a szociális földprogram karaktervonásainak vizsgálati célját. Arra keresi a választ, hogy ezek a karaktervonások mennyire felelnek meg a társadalmi innováció és a társadalmi befektetés fogalomrendszerének. A szerző hipotézisként megjelöli, hogy a szociális földprogramban megjelenő karaktervonások a társadalmi innováció fogalomkörének megfelelnek, azonban a társadalmi befektetés koncepciója – három alapvető jellemzőjét figyelembe véve – különböző környezeti tényezők hatásából kifolyólag korlátozottan érvényesül.

A gazdasági, társadalmi, politikai háttér vizsgálatáról szól a második fejezet. A működést meghatározó kereteket ismerteti a rendszerváltástól napjainkig. Ebben a fejezetben kerül sor a társadalmi problémák felvetésére, a munkanélküliség és a jövedelemhiány, a demográfiai problémák áttekintésére és megvitatására. A szerző mindvégig a szociálpolitika elemzési keretrendszerében gondolkodik, mely a mű egészét áthatja és végig reflektál a különböző jóléti és foglalkoztatáspolitikai stratégiák lehetséges hatásaira, az aktív és passzív ellátások különböző prioritások mentén működtetett eddigi és jövőbeni lehetséges következményeire.

A harmadik fejezetben a szociális földprogram történeti gyökerei kerülnek a kutató látóterébe. Az 1930-as évektől kezdve végigvezeti az olvasót a szociális földprogram szárnypróbálgatásaitól egészen az újjászületésén át – szervezeti és jogi kereteket elemezve – a rendszerváltást követő időszakig. A korábbi vizsgálatok eredményei mellett más szerzők (Serafin 2015) korszakokra bontását is megemlíti, ami ugyancsak az átláthatóságot erősíti. A rendszerváltás utáni időszakot külön taglalja, részekre bontja, és a fejlődési szakaszokat táblázatban is megjeleníti.

A negyedik fejezet elméleti és empirikus kutatások eredményeit tartalmazza. Ebben a fejezetben kerül sor a korábbi, szociális földprogram területén kutató szerzők tipológiáinak ismertetésére. A korábbi kutatások szerzői (Szoboszlai 2001, Bartal 2001) olyan tipológiát alkottak – különböző változók figyelembe vétele mellett –, mellyel kategóriákat próbáltak alkotni, átláthatóbbá, strukturáltabbá tenni a szociális földprogram rendszerét, segítve ezzel a különböző típusok bemutatását és rendszerezését. A könyv egészen belül a legrövidebb fejezetről beszél-

hetünk, mely a korábbi kutatások eredményeit csupán a főbb vizsgálati témák és szerzők nevesítésével említi. A szerző nagyobb volumenű kutatások eredményeit részletezi, melyekből az derül ki, hogy a vizsgálatok a történeti megközelítés, az aktív foglalkoztatáspolitikai és szociálpolitikai irányba indultak el, majd a kutatások kiterjedtek a különböző szektorok közötti együttműködések rendszerszintű vizsgálatára, valamint szervezeti és jogi területekre is. A szerző ezeket a vizsgálati területeket megemlíti, a hangsúlyt nagyobb szisztematikus vizsgálatokra helyezi. A könyv szerzője a mű elején leszögezi, hogy a 2008 utáni időszakot állítja fókuszba, ellenben célravezető lett volna a hivatkozott szerzők vizsgálatainak – a 2008 utáni időszakra gyakorolt hatásának – részletezése.

Az ötödik fejezet a szociálpolitikai intézményrendszer átalakításának lehetséges alternatíváit járja körül, a szerző különféle reformkísérleteket elemez, melyek legnagyobb változást előidéző hatásait a 2010 utáni időszakra datálja. A kormányváltással a foglalkoztatás ösztönzése kerül előtérbe a közfoglalkoztatás hangsúlyos elemének illesztésével, a támogatási források pályázat útján történő átcsoportosításával. A szerző elemzi a szakpolitikai célok változását, hatását, valamint a szociális földprogram működése mellett az érintettek helyzetére is reflektál. Hangsúlyozza a szervezeti keretek átrendeződését, a támogatási források prioritásának változásait a szociális szövetkezeti forma kormányzati támogatásával összefüggésben. A szociális földprogram megvalósításait szem előtt tartva mutatja be, hogy az intézményrendszeren belül a „jó gazda gondosságának” logikája mennyire nem érvényesül a különböző és váltakozó szakpolitikai értékek átrendeződése során. Felhívja a figyelmet arra, hogy kimondatlanul is a szociális földprogram jelentősége – a támogatási források folyamatos csökkenése – mellett veszít prioritásából. Csoba Judit részletezi a szociális földprogram működtetésének feltételeit, kitérve a finanszírozási és a különböző nélkülözhetetlen feltételek változásaira annak érdekében, hogy a peremhelyzetben élő csoportok integrációjának feltételeiről átfogó képet kapjunk.

A hatodik fejezetben bemutatásra kerül egy esettanulmány, a működési keretek és a célcsoport sajátos jellemzőinek leírása. A szereplők megismerésén túl a tevékenységekre, résztvevőkre és a szolgáltatásokra összpontosítva a szociális földprogram típusain belül a „C komponensre” fókuszál, mely a „kertkultúra és kisállattartás” alprogramot foglalja magába. A fejezet legfőbb értékét az adja, hogy olyan érvekkel támasztja alá fókuszának indokoltságát a szerző, ami a társadalmi innovációt is érinti, prioritásként kezeli. Az elemzés során a programban résztvevő egyének/családok (célcsoport), a települési önkormányzat vezetői és a program alakításában részt vevő szakpolitikusok mellett, érdemes lett volna a településen élőket is megkérdezni, hogyan fogadták a szociális földprogramot, milyen integráló hatása van az előítéletek leépítésében. További érdekes elemzési keret lehetett volna a tranzit feladat betöltésének az elemzése, és a különböző másféle társadalmi vállalkozások hatásainak vizsgálata a szociális földprogram működésére. A kisebbségi önkormányzattal sikeresen pályázók (Katymár, Magyargéc) belső működésének feltérképezése és összehasonlító vizsgálata – az eltérő

motiváció kérdéskörének beemelése mellett – további értékes karakterszempontokat tartalmazhat.

A hetedik fejezetben a szociális földprogram hatásainak vizsgálata során, a több szempontú – pozitív hatások mellett – a piacgazdaságra, az áru- és munkaerőpiacra gyakorolt esetleges negatív torzító hatások megjelenítése is érdekes vizsgálati terület a szociális földprogram működésének kutatásakor. A fejezet az interjúrészleteken túl már statisztikai adatokat is tartalmaz, azonban komolyabb statisztikai összefüggések nélkül. Az aktív és passzív ellátás közötti hangsúlyos, sarkalatos pontokat részletezi, interjúrészletekkel alátámasztva. Százalékos megoszlásokat közöl összesítve, ezen megoszlások településenkénti változásáról nincs információnk. Érdekes lett volna megvizsgálni, hogy a szociális földprogram időtartama a településen mennyire befolyásolja a folyamatos fejlesztés lehetőségét. Az önfenntartó település kialakításához szükséges programelemek kiépítésének igénye megjelenik, konkretizálás nélkül. A szociális földprogram eszközbeszerzési és fejlesztési programja említés szintjén jelen van, így a működésre gyakorolt hatásai további mélyrehatóbb elemzési lehetőségeket kínálnak a témában kutatók számára. A település életére gyakorolt közvetett hatás vizsgálatoknál érdemes lett volna a szociális földprogramban nem érintetteket is megkérdezni.

A nyolcadik fejezetben a komplex rendszerek működtetése mellett érvel Csoba Judit. Az „egydimenziós problémamegoldó” modell hátrányairól ír a szerző, megfogható szakmai érvekkel alátámasztva érveit. Az állami beavatkozás és a demokratikus működés dilemmáit is elemzi, négy integrációs programot mutat be röviden: a szociális földprogramot, a közfoglalkoztatási programot, a szociális szövetkezeteket és a járási Start munka mintaprogramot. A rendszerek közötti együttműködés kérdéskörének felvetésével, a szociális földprogram aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök jól működő példája mellett érvel Csoba Judit e kötetében. Indokolja ezt azzal, hogy a foglalkoztatás javítása helyett a társadalmi integráció, mint komplex prioritási elem előrébb helyezkedik el. A lokális hatalmi viszonyok elemzése tovább színesítette volna ezt a fejezetet, hipotetikusán igazolva az integrációs modell vázolt érvényességét. A szerző igazi kutatói alapossággal jellemzi a különböző általa tipizált modelleket, karakterjegyeket részletez, amire a kutatás letelepítésén vállalkozott.

A kilencedik fejezet témája a hazai szociális szövetkezetek működését meghatározó környezeti tényezők feltérképezése, és a szociális földprogramból szociális szövetkezetekbe való átlépés megvizsgálása. A jogi és pénzügyi kereteket elemző rész több kérdésfeltevésre is okot ad. A jogszabályi változások és a pályázati források elosztásának mechanizmusát értékeli a szociális szövetkezetek esetében. A hatalmi viszonyok és a forráselosztási mechanizmusok elemzése is megjelenik ebben a részben. Az alulról építkező integrációs törekvések potenciális lehetőségeként tekint a szövetkezetekre, melyek az uniós források kihasználása miatt a közfoglalkoztatás rendszerébe kapcsolódtak be. A szociális szövetkezetekről szóló fejezetben a nonprofit gazdasági tevékenységet végző vállalkozásokkal egy-

re inkább összefonódó, a változó törvénymódosítások kényszerének megfelelni akaró szociális szövetkezetek elemzése nélkülözhetetlen ebben a részben.

Az összegző részben a szociális földprogram társadalmi integrációs szerepét elemzi, a szociális földprogram innovatív elemei mellett érvel. A „társadalmi befektetés” modell funkciója által bizonyítja a produktív szociálpolitika érvényesülését.

Az esettanulmányokból és a kérdőíves vizsgálat eredményeiből kapott információkat szakszerűen elemzi, és értelmezi a szociális földprogram innovációs és társadalmi integrációs szempontrendszerét. A kapott eredményeket összehasonlítja a közfoglalkoztatási program, a Start munka mintaprogram és a szociális szövetkezetek karaktervonásaival.

A szociális földprogramra vonatkozó kutatások empirikus adatain nyugvó szisztematikus vizsgálat eredményeit tarthatja kezében az olvasó. A könyv tudományos értékét emeli, hogy a kutatást stabil elméleti alapokra helyezi és strukturált képet ad a szociális földprogram társadalmi integrációs szerepéről. Ajánlom Csoba Judit kötetét a gyakorlati szakembereken túl a témát tudományos eszközökkel vizsgáló szakértők számára is. Az egyre inkább előtérbe kerülő társadalmi integrációs folyamatok tudományos diskurzusába illeszthető e kötet, mely a problémafelvetéstől kezdve a megoldási lehetőségeken át, a jövőbeli közpolitikai irányvonalak következményeire is felhívja a figyelmet. A könyvben fellelhető komplex elemzésével a szerző pótolja a szociális földprogram átfogó, rendszerszintű elemzését.

Irodalom

- Bartal Anna Mária (2001): *A szociális földprogramok – avagy az aktív foglalkoztatás- és szociálpolitika alternatívái a rurális térségekben*. Budapest: Acta Civitalis
- Csurgó Bernadett – Kovách Imre (2018): A szegénység elleni projektek haszna: A kisvárosi szociális földprogram példája. *Magyar Tudomány*, 179: 6 pp. 902–911.
- Evers, A. – Brandsen, T. (2016): Social Innovations as Messages : Democratic Experimentation in Local Welfare Systems. In: Brandsen, T. – Cíttacin, S. – Evers, A. – Zimmer, A. (eds.): *Social Innovations in the Urban Context*. Springer International Publishing, 161–180.
- Serafin József (2015): *Szociális földprogram*. Kézirat, Budapest
- Szoboszlai Zsolt (1999): A szociális földprogramok hatékonysága. *Esély*, 22 (3): 26–44.
- Szoboszlai Zsolt (2001): A szociális földprogram hatékonysága. In Szoboszlai Zsolt (szerk.): *Szociális földprogramok Magyarországon. Egy aktív szociálpolitikai modell eredményei – 1992–2000*. Szolnok: Esély Szociális Közalapítvány Regionális Szellemi Forrásközpont, 26–85.
- Váradi Monika Mária (2015): Szegénység, projektek, közpolitikák. *Tér és Társadalom*, 29 (1): 69–96.